

Ribe

Om end Ribe arrest er nedlagt i 1989, er husets og institutionens historie så unik i denne Danmarks ældste by, at denne arrest rigeligt fortjener sit selvstændige kapitel i denne bog.

Som andetsteds begynder vi med rådhuset. Det såkaldte »gamle Rådhus«, hvor byrådsmøder afholdtes og retten plejedes, så længe Ribe var selvstændig købstad og jurisdiktion, indtil den store massakre i 2007, hvor byen mistede amtmand, dommer og politimester og endog indlemmedes i Esbjerg, er Ribes tredje. Det ældste rådhus fra det 13. århundrede lå i den nuværende Grønnegades vestlige side ved den gyde, som senere fik det ominøse navn Bødelgaden. Huset er for længst forsvundet, men i 1935 fandt byhistorikeren Hugo Matthiessen en kælder på stedet, som formentlig har været »Finkeburet« eller fangeburet, samt rester af en vindeltrappe. Da huset blev opgivet som rådhus, fik skarpretteren og rakkeren, hvad man kunne kalde tjenestebolig i de sørgelige rester indtil 1746, hvor huset gik helt til grunde og skarpretterembedet samtidig ophævedes. »»Tak din Gud, min Søn, du kom ej for Riber Ret,« sagde Kællingen, hun saa ham hænge i Varde Galge« – omtrent således gengiver Peder Syvs ordsprogssamling fra 1680'erne den folkelige opfattelse af Riber rets (fra 1269) ubønhørlige strengthed. Hvor meget det har på sig, tør jeg ikke sige, men det er tankevækkende, at fangehul og bøddelbolig er de længst overlevende rester af det første rådhus.

Ca. 1400 byggedes Ribes andet rådhus i Grønnegades modsatte, østlige side, oprindeligt tre huse, alle

Hotellet har bibeholdt de gamle celledøre.

Den gamle arrest tæt på Ribe Domkirke var oprindelig kapellanbolig, senere skole. Bygningen blev forhøjet med en etage i 1837 og blev ombygget i 1892 til arresthus.

med takkede gavle. Et »Bøstkammer« til opbevaring af levnedsmidler i krigstid brugtes også som civilarest til finere forbrydere, men vigtigere var »Finkeburet« i kælderen. Her sad bl.a. de for hekseri anklagede og senere brændte kvinder; David Grønlund gennemgår grundigt tolv sager 1572-1652 (der var flere) i sin unikke kildeudgave. Bortset fra Maren Præk-Fader, brændt i 1577, der sad i det endnu ikke nedbrudte Bødelhus, var alle fængslede i finkeburet. Læseren får et par glimt af tidens retspleje: Den private anklager – kun hvis Kongens lensmand undtagelsesvis indledte sagen, overtog det offentlige besværet og omkostningerne – betalte for den sigtedes ophold i varetægtsfængslet, herunder fortæring; da nævningerne i 1610 fik kolde fødder inden afsigelse af skyldigkendelse mod Ingeborg Harchis og forgæves bad om udsættelse i otte dage for at rådføre sig med lensmanden, tilbød de at overtage omkostningerne i denne tid for ikke at forøge sagsøgerinden Mette Larsdatters tilsvær. Da to borgere efter tur bevogtede Birthe Olufsdatter i finkeburet i 1620, der var jo intet fast personale, »stod der en Dievel ret i Døren ... og først var den skikket som en Skorsteen, og siden foer den hen bag ved Døren, som en slem ragget [stridhåret] Hund«. Hvis nævningerne dømte tiltalte skyldig og kendelsen blev »confirmeret« af Raadstueretten, der virkede som appeldomstol med forbigåelse af Viborg landsting, var pinligt forhør, d.v.s. tortur lovligt. Også denne udførtes på rådhuset. Alle tilstod under torturen og gentog derpå tilståelsen uden tortur, hvorefter de blev brændt, bortset fra Birthe Olufsdatter, der døde på pinebænken. *Maren Splids*, kendttest af de påståede hekse, hensad også i finkeburet. Dømt skyldig ved nævningernes »Tog« var hun blevet frifundet ved raadstueretten, der ikke fandt anklagen bevist, men de 15 nævninger appellerede sagen til Herredagen, og Maren Splids førtes til København, hvor hun torteredes, tilstod og fandtes skyldig, hvorefter Ribe byting ikke havde andet valg end at dømme hende til bålet, og hun brændtes 1641. Hvis hun pintes inden Herredagens afgørelse – kilderne er lidt uklare på dette punkt – var det et oplagt

Hotellet har forstået at udnytte den trange plads i cellen med en hems, hvor man kan sidde og se ud af det højtstående vindue.

lovbrud. Sagernes behandling viser i øvrigt, at man i Ribe stort set overholdt tidens procesregler, og selv om frifindelser var sjældne, var de ikke ukendte. Moderne historikere påpeger, at Maren Splids ene af alle »hekse« tilhørte byens finere lag, hun eller hendes mand antog endog en prokurator til at forsvare hende, og man har gisnet, at sagens forskellige udfald i instanserne kan afspejle en social konflikt.

Heksene var ikke de eneste kvinder, der gik fra byens fængsel til henrettelse for handlinger, som i dag ikke anses som forbrydelser. Hans Munch til Visselbjerg tilstod i 1615 at have stået i forhold til tre kvinder mange år forinden, hvilket med tvivlsom hjemmel i 3. Mosebog kap. 18, v. 18, regnedes som

blodskam eller kætteri (ægteskabslovene har først meget sent tilladt en enkemand at indgå ægteskab med sin afdøde hustrus søster). Alle fængsledes på Riberhus og i byens fængsel, to af søstrene halshuggedes i Ribe – den første kendte ikke til hans forhold til de to andre – og han i København. Riber Ret var stadig streng.

Også dette rådhus blev slidt op, de føleligste mangler var nok de brøstfældige fangehuller. 1666 lukkede nogle frække individer de på rådhuset boende stadsbude inde og åbnede fængslet for den fange, der havde slået en vægter ihjel, og det var langtfra den eneste pinlige undvigelse. 1707 blev huset nedre-

vet, og byen købte for 365 rdl. to flotte samhørende middelalderlige stenhuse, kendt siden 1496 (Danmarks første avisudgiver Anders Bording fødtes der i 1619), som i 1709 indviedes på Kongens fødselsdag. Helt til 2007 plejedes retten i dette hus. Et rundt læderbetrukket bord, som stadig findes i rådhuset, købtes for 4 rdl. Mange har troet, at Maren Splids dømtes ved dette bord, men det er en skrøne. I huset opbevares fortsat bøddelsværd, morgenstjerner og fingerskruer som minder fra en tidligere tids barske retspleje, men også rådmandsstoben (drikkekrus) med indskrift »At elske Retfærdighed i Dom/og Rette være from/og ren imod sin Næste/holde Gud

Det tidligere arresthus i Ribe har siden 1992 været hotel.

til Ven/er Raadmand den bedste« – vise og gode ord for en dommer.

Det tredje rådhus fik også civilarrest og kælderfængsel, men sidst i det 19. århundrede var forholdene klart for trange. Den valgte løsning, der bevarede arrest ved Torvet (nr. 11) og således i umiddelbar nærhed af rådhuset, var god. Dette hus eller dele af det går helt tilbage til ca. 1600. 1761 beskrives det som grundmuret i én etage. Indtil 1806, hvor embedet nedlagdes, var det tjenestebolig for domkirkens ydmygste og lavest lønnede præst, froprædikenpræsten, der havde den tidligste søndagsgudstjeneste kl. 5 morgen, vel for byens fattigfolk. I 1806 indrettedes huset til betalingsfri skole for byens fattige børn, opdelt i to skolestuer, et værelse for en underlærer og en bolig for en overlærer. 1837 blev bygningen kraftigt ombygget, bl.a. ved bygning af en ekstra etage.

Skolen bestod til 1890-1892, hvor huset omdannedes til arrest. Den fremtrædende arkitekt, professor *H.C. Amberg*, som i samme periode byggede officielle bygninger i Esbjerg og foretog en fin restaurering af domhuset, d.v.s. resterne af det gamle Birgittinerkloster, i Mariager, ombyggede huset i gammel stil i to stokværk med kælder, røde mursten og høj granit-sokkel. Kælderen og noget af nederste stokværk bevarede fra det gamle hus. Som i andre af hans huse byggedes med de nationalromantiske kamtak-kede gavle, kære for alle danskes hjerter; smagens ændring ses ved sammenligning med bygmester Michael Stobberups klassicistiske projekt af 1803 til ombygning af huset. I stueetagen indrettedes arrestforvarerbolig og vagtstue m.v., i første etage 11 celler (i 1923 var kapaciteten 13). Oprindeligt arbejdede fangerne i kælderen, bl.a. for Ribe Stiftstidendes bogtrykkeri, men principperne for arbejderbeskyttelsesreglerne gælder også i arresthuse som tidligere nævnt i kapitlet om Tønder, og i 1968 flyttedes arbejdet på grund af kælderenes lave loftshøjde til overetagen, herunder som celloarbejde.

Ribes gamle ry for strenghed har efterhånden fortaget sig. Inge Nybro Laugesen, som har talt med datteren af arrestforvareren 1958-1964 Villy Hansen samt

med to køkkenledere, nævner, at arresten havde ry som et godt madsted, og at arrestanter med erfaring fra andre steder havde bedt om at komme til Ribe. I 1970 afskaffedes i øvrigt den gamle ordning med, at arrestforvarerens hustru lavede mad til fangerne. Efter beskrivelsen har maden været god og nærende, og ingen gik sulten i seng. De sidste 8 år af arrestens levetid blev maden bragt fra Esbjerg, stordrift. Fangerne var rolige, men man huskede stadig et selvmordsforsøg, et arresthus kan aldrig gardere sig helt mod det.

I 1953 nedlagdes arresten kortvarigt, men da det var for besværligt for politiet at køre arrestanter i rutefart mellem Ribe og Esbjerg, genåbnede den i 1954. Den herlige visedigter Mogens Dam kommenterede i »Nationaltidende« (»Dagens Nyheder«), skamløst klippet af »Vestkysten« 4. august 1955, at arresten var forfalden, og at revner klistredes sammen »med en gummistrimmel og fiskelim og cellophanpapir«, men også, at beboerne nyder hjemlig hygge »og kan gå tur, så ofte de har lyst«. Denne detalje minder om den af Rasmus Christiansen bestyrede arrest i min danske yndlingsfilm »Den gamle Mølle paa Mols«. Det vigtigste er ikke glemte: »Forplejningen der har det bedste rygte,/kosten er både rigelig og go',/så der er aldrig én, der gider flygte,-/det er jo svært at få et sted at bo.« Dam slutter med et muntert blik tilbage til fortiden: »Det gamle ord, De véd, er stadig gyldigt,/blot man forandrer teksten ganske let;/en mor kan sige til sin søn uskyldig/Tak forsynet, du kom for Riber ret!« At nærkommentere et sådant digt er som at tage på en sommerfugl, støvet går af, og kræet dør, men i sandhedens interesse må jeg påpege, at bevaringsplanen for Ribe af 1969 beskriver huset som stærkt og godt med smukt murværk og god vedligeholdelsestilstand.

Endnu i 1985 kunne Ribe hjælpe storebroder, da Esbjerg arrest lukkedes i tre måneder under renovering. Alle anholdte, gennemsnitlig tre pr. dag, anbragtes i Ribe arrest, medens fængslede efter grundlovsforhør anbragtes i Kolding, hvor 20 pladser var reserveret Esbjergsager. Men i 1989 var det des-

værre slut. Nykøbing Sjælland, Skive, Faaborg og Ribe arrester lukkedes af besparingsgrunde. Hvad skulle man så gøre med det fredede hus og den 250 m² store gård? Justitsministeriet afslog fornuftigvis at overtage huset til omdannelse til dommerkontor, det ville vel have krævet ødelæggende ombygninger. Salg til ældreboliger overvejedes, men pludselig købtes rub og stub af en initiativrig lærerinde *Annitha Faurholt*, som indrettede hotel i cellerne, sågar en brudesuite, desuden restaurant – med chefkok fra en engelsk firestjernet restaurant – og forretning i underetagen, alt med fin respekt for husets ydre, f.eks. løstes problemet med de højtsiddende vinduer ved indsættelse af en hems i 80 centimeters højde. Tremmedøren på første sal er bevaret. Med et smil

bemærkede hun, at brandmyndighederne krævede en lettilgængelig flugtvej, hvilket der i sagens natur aldrig havde været før. Også gården udnyttedes til hundrede forskellige fuchsiaer, udstilling af skulpturer samt en kæmpe sandkasse til børnene. Hun kunne ikke sige, om der var tidligere indsatte blandt hendes gæster, men der var i hvert fald mange tilknyttet Kriminalforsorgen. Opslag på nettet viser, at »Den gamle Arrest«, stadig drevet af Annitha Faurholt, er en udmærket forretning, nu dog uden restaurant. Så selvom vi nok er mange, der begræder, at Riber Ret definitivt er gået over i historien, har vi med totalvirksomheden »Den gamle Arrest« fået en fin erstatning, og nu skal man ikke engang begå en forbrydelse for at overnatte i huset!

